

Тема 3 Україна в умовах дестанілізації (1953 – 1964 рр.)

Урок № Суспільно – політичне життя та політична боротьба в Україні у 1953- 1964 роках

План

1. Внутрішньополітичне становище України на початку 50-х рр.
2. XX з'їзд КПРС і проблеми дестанілізації країни
3. Продовження десталінізації наприкінці 50-х – на початку 60-х років
4. XXII з'їзд КПРС. Усунення від влади М.Хрущова.

Поняття та терміни

Авторитаризм – влада, заснована на підпорядкуванні управління країною одній особі.

Десталінізація – одна з характерних рис «відлиги», процес очищення радянського суспільства від характерних ознак культу особи Й.Сталіна, зникнення почуття страху і довголітнього мовчання, перегляд цінностей, поворот у суспільній свідомості.

Культ особи – піднесення ролі однієї людини, надання їй надприродних здібностей, приписування їй визначального впливу на хід історичного процесу.

Лібералізація – скасування або послаблення державного контролю над усіма сферами життя суспільства.

Реабілітація – це політичний процес із відновлення історичної правди і справедливості щодо необґрунтовано репресованих осіб у часи сталінізму.

1. Внутрішньополітичне становище України на початку 50-х рр.

5 березня 1953 р. – помер Й.Сталін.

Л.Берія спробував захопити владу.

У липні 1953 р. відбувся пленум ЦК КПРС, на якому Л.Берію та його поплічників звинуватили в антипартійних та антиурядових діях, позбавили всіх посад, заарештували. У Києві було заарештовано П.Мешика і С.Мільштейна.

Подолавши противників, всю повноту влади в СРСР захопив М.Хрущов.

Лібералізація – скасування або послаблення державного контролю над усіма сферами життя суспільства.

Перші ознаки процесу лібералізації:

1. Було проголошено курс на відновлення й розширення законності й демократії.
2. Припинення репресій.
3. Часткова реабілітація жертв репресій.
4. Послаблення ідеологічного контролю.
5. послабилася жорстока регламентація духовного життя.
6. Відбулася критика культу особи Й.Сталіна.
7. Послаблення політики самоізоляції.
8. Виникнення необхідності принципових змін у всіх сферах життя суспільства.
9. Пом'якшився політичний режим.

У лютому 1956 р. відбувся XX з'їзд КПРС, який став визначною подією у процесі дестанілізації країни.

2. XX з'їзд КПРС і проблеми дестанілізації країни

- XX з'їзд КПРС на закритому засіданні прослухав доповідь Першого секретаря ЦК КПРС М.С.Хрущова «Про культ особи та його наслідки».
- В доповіді Хрущова вперше в історії радянської держави було піддано критиці сталінські методи керівництва, наведені факти зловживань владою з боку Й.Сталіна та його оточення, засуджені репресії.
- Делегати з'їзду були приголомшені доповіддю, але ухвалили рішення не виносити на широкий загал. Текст доповіді було надіслано партійним організаціям і розповсюджена постанова по доповіді – «Про подолання культу особи та його наслідків».
- Постанова по доповіді не була такою гострою, в ній не наводилися факти, приклади, імена. Постанова не надавала можливості глибоко проаналізувати культ особи, його наслідки.
- Незважаючи на непослідовність в оцінках минулого, постанова XX з'їзду КПРС «Про подолання культу особи та його наслідків», доповідь М.Хрущова, що незабаром стала відомою на Заході, сприяли подальшій десталінізації, створювали більш демократичну політичну ситуацію в країні. Як серед делегатів XX з'їзду КПРС, так і в цілому в країні, далеко не всі були прибічниками критики Й.Сталіна, підтримували заходи з десталінізації. Однак більшістю населення рішення XX з'їзду КПРС були сприйняті схвально і з надією на краще.

Висновки :

- ☐ Дії М.Хрущова з викриття «культу особи Й.Сталіна» не були послідовними та завершеними. Його доповідь XX з'їздові КПРС не публікували в СРСР аж до 1989 р., хоча текст її відразу потрапив на Захід.
- ☐ М.Хрущов негативно поцінував лише репресії, а водночас схвально патякав про внесок Й.Сталіна в побудову соціалізму.
- ☐ Нічого не було сказано про згортання Непу, насильницьку колективізацію з жахливим голодомором, ліквідацію демократичних свобод.
- ☐ М.Хрущов не піддавав сумніву існування тоталітарної системи, не торкався причин її планування.

3. Продовження десталінізації наприкінці 50-х – на початку 60-х років

- Було знято пам'ятники, погруддя і портрети Й.Сталіна, що прикрашали приміщення державних установ. В 1961 р. тіло Сталіна, що до цього знаходилось у Мавзолеї, було перезаховано біля Кремлівської стіни.
- Були змінені назви міст, селищ, районів, вулиць, майданів, заводів, колгоспів, кораблів тощо, які носили ім'я Сталіна.
- Створенні комісії з реабілітації безвинно репресованих; почалася масова реабілітація.

Реабілітація – це політичний процес із відновлення історичної правди і справедливості щодо необґрунтовано репресованих осіб у часи сталінізму.

Види реабілітації:

Юридична – зняття звинувачення карного характеру, припинення карної справи відсутністю складу злочину.

Політична – поновлення в партії та зняття заборони на згадування імені в літературі та мистецтві.

Етапи реабілітації:

Перший етап – 1953 р.

Наприкінці березня 1953 р. оголосили амністію, яка стосувалася осіб, засуджених на строк до п'яти років, а також за посадові, господарські та деякі військові злочини. На волю вийшли в основному кримінальні елементи, оскільки політичні в'язні мали довші терміни ув'язнення. Це спровокувало ріст злочинності в країні.

Другий етап – 1954 – 1955 рр.

У 1954 р. було створено комісію президії ЦК КПРС з розслідування злочинів Й.Сталіна за часів «великої чистки» (1936 – 1939 рр.).

Третій етап – 1956 – 1959 рр.

- Було створено 90 спеціальних комісій, які мали право розглядати справи безпосередньо в таборах. До їх складу входили: працівники прокуратури, представники апарату ЦК КПРС, вже реабілітовані члени партії.

- За 1956 – 1959 рр. було повністю реабілітовано 250 тис. осіб (переважно посмертно). Серед них – В.Затонський, С.Косіор, Є.Квірінг, П.Постишев, В.Чубар, Лесь Курбас, М.Куліш та інші.

- До 1957 р. було звільнено понад 65 тис. депортованих членів сімей, пов'язаних із діяльністю українських націоналістів.

- Демократизувалась робота партійних організацій. Було прийнято новий Статут КПРС, в якому передбачалось оновлення не менше чверті складу ЦК і його Президії на кожних чергових виборах; обрання керівників партійних органів тільки на три строки. Це обмежувало, в певній мірі, владу партійних чиновників.

- Докладались зусилля з демократизації всіх сфер суспільного життя.

- Зменшився контроль центральних органів над економікою, тому що були створені територіальні органи управління економікою – **ради народного господарства (раднаргоспи).**

- Розширились права республік у формуванні бюджету, в сфері матеріально-технічного забезпечення, збуту, а адміністративних питань.

- Більше можливостей з'явилося для розвитку культури, свободи творчості.

При всій історичній значущості процес десталінізації відбувався як процес ліквідації найбільш негативних проявів тоталітарного режиму і не торкався його суті. Вже наприкінці 50-х років десталінізація уповільнилась, численні проблеми суспільства, пов'язані з наслідками сталінізму, не були вирішені. Так, наприклад:

- Не було засуджено депортацію селян в роки колективізації, масові виселення жителів Західної України.
- Не отримали дозволу на повернення в рідні оселі депортовані з півдня України татари, німці, інші етнічні групи, хоча сам факт виселення був визнаний незаконним.
- Не переглянуті справи жертв політичних процесів 20 – 30-х років.
- Не створені умови додержання прав людини (свобода слова, мітингів, зборів, віросповідання).

Опір десталінізації	
Дата	Подія
Червень 1957 р.	Виступ групи колишніх активних учасників сталінської політики (В. Молотов, Л. Каганович, К. Ворошилов, М. Булганін та ін.) проти підриву «керівної ролі партії», постановка питання про зміщення М. Хрущова. Але на цей час Хрущов уже мав міцну «групу підтримки» зі своїх прибічників
Березень 1958 р.	Виключення противників десталінізації зі складу Президії ЦК, звільнення М. Булганіна з посади Голови Ради Міністрів СРСР. Цю посаду обійняв М. Хрущов, одночасно залишаючись першим секретарем ЦК КПРС. Таким чином, М. Хрущов зосередив у своїх руках майже всю владу в державі

4. XXII з'їзд КПРС. Усунення від влади М.Хрущова.

Курс XXII з'їзду КПРС (жовтень 1961 р.) на поглиблення десталінізації

Основні рішення XXII з'їзду КПРС

Звинувачення в масових репресіях не тільки Сталіна, але й людей із найближчого його оточення (зокрема, В. Молотова, Л. Кагановича, Г. Маленкова та ін.)

Рішення про винесення тіла Сталіна з мавзолею на Красній площі, зруйнування його численних пам'ятників, перейменування всіх міст, колгоспів, вулиць, установ, названих на честь вождя, вилучення його творів із бібліотек

Лібералізація партійного життя: курс на переростання диктатури пролетаріату в загальнонародну державу; регулярне оновлення на чверть складу керівних органів КПРС, перебування на найвищих посадах не більше трьох строків

Усунення М. Хрущова від влади

Зростання невдоволення політикою М. Хрущова серед різних верств населення у зв'язку з ростом цін, замороженням зарплатні, дефіцитом товарів, наступом на особисте господарство селян, формуванням нового «культу особи» та ін.

Хвиля робітничих виступів у Краматорську, Черкасах, Харкові, Києві. Найбільші - 1962 р. у Донецьку, Жданові (тепер - Маріуполь) та Новочеркаську (війська розстріляли 7-тисячну демонстрацію), 1963 р. - у Кривому Розі.

Незадоволеність партійного керівництва «волюнтаризмом» М. Хрущова, скороченням партійного апарату та втратою привілеїв, поглибленням демократичних процесів

14 жовтня 1964 р. пленум ЦК КПРС звільнив М. Хрущова з усіх посад «за станом здоров'я» (сама можливість такого кроку була великою заслугою самого М. Хрущова!). Першим секретарем ЦК КПРС став Л. Брежнєв, головою Ради Міністрів СРСР - О. Косигін

Питання на систематизацію та узагальнення

1. Культ особи - це...
2. Який період радянської історії охоплює хрущовська «відлига»: 1953-1956, 1956-1961, 1960-1963, 1956-1964?
3. Скасування або послаблення державного контролю над усіма сферами життя суспільства – це?
4. Політичний процес із відновлення історичної правди і справедливості щодо необґрунтовано репресованих осіб у часи сталінізму – це?
5. Назвіть два види реабілітації.
6. Які питання розглядалися в 1961 році на XXII з'їзді КПРС?
7. Які верстви суспільства на початку 60-х років охопило незадоволення політикою М.Хрущова і чому?